

Fjældgængerens juleaften

– en fortælling skrevet af Knud Rasmussen

Af Regitze Margrethe Søby

Illustrationer: Juaana Geisler, Nuuk

Juaana Geisler -84.

Knud Rasmussen (født 1879) tilbragte en stor del af sin barndom i Jakobshavn i Nordgrønland. Han var ofte at finde i selskab med grønlænderne, hvor han drev kajak- og fangstlege blandt drengene eller lyttede til sagn fra gammel tid. Således fik han lagt grunden til sin store viden og kærlighed til landets folk og traditioner, og han blev samtidig inspireret til sin senere livsgerning.

På sine ekspeditioner siden hen foretog han en storstilet indsamling af grønlandske sagn og traditioner. Nogle af de mange sagn har Knud Rasmussen selv skrevet ned efter fortællerens diktat, og endvidere har forskellige folk assisteret ham med indsamlingen, f. eks. kateketer, seminarieelever og andre. Også sagnfortællerne selv eller disses familier har leveret bidrag.

Helt anderledes forholder det sig med »Fjældgængerens juleaften«, som jeg ved et tilfælde er kommet over under min gennemgang af Knud Rasmussens efterladte papirer på Det kongelige Bibliotek i København. Historien må have gjort et dybt indtryk på Knud Rasmussen, siden han som voksen mand mange år senere

har skrevet den ned efter hukommelsen. Fortællingen har han selv skrevet i hånden på dansk; men det fremgår ingen steder på hvilket tidspunkt han gjorde det. Siden er der tilsyneladende intet sket med beretningen, ialt fald har den aldrig været publiceret.

Man må gå ud fra, at de tanker og følelser – blandt andet en stærk og rig naturfølelse – som den gamle grønlænder i »Fjældgængerens juleaften« giver udtryk for, har Knud Rasmussen til en vis grad digtet ind i historiens handling.

Fortællingen drejer sig altså om en fjældgænger – en *qivitoq*. En *qivitoq* var et menneske, der søgte ensomheden mellem fjældene i det store øde indland. Årsagerne kunne være mangfoldige. For eksempel stod der ofte en kvinde bag – ulykkelig forelskelse eller et ulykkeligt ægteskab. Han kunne også have fået den offentlige mening imod sig og være blevet latterliggjort. Eller han følte sig forurettet og uretfærdigt behandlet hjemme på bopladsen.

Qivitoq vendte ofte hjem, inden sulten og kulden gjorde det af med dem, eller de omkom efter kortere eller længere

Juaana Geisler -84.

tids ophold i ødemarken. Rundt omkring er der blevet fundet adskillige klippehuler, som har været beboet i længere tid. Folketroen tillagde disse *qivitoq* overnaturlige evner, en overmenneskelig hurtighed og farlighed, og de blev derfor egnens rædsel. I vinterens mørke frygtede bopladsen mest af alt besøget af en sådan fjældgænger.

Knud Rasmussen har i en af sine bøger oplyst, at det først var, når djævelen krøb ind i en *qivitoq*, at han blev farlig. Før eller senere skete det med dem alle. »Man har ganske vist fundet døde Qivitoker, der har endt deres liv som gode kristne, men det er sjældent. De findes da gerne i en Bjergkløft, vendte mod Øst, med Hænderne foldede over Brystet. Det hændte kun sjældent. I reglen blev de så onde, at de ikke engang kunne dø, og så tog Fanden dem levende til sig«. (Under Nordenvindens Svøbe, København & Kristiania, 1906).

I sit udmærkede skrift »Det grønlandske Folk og Folkesind« (1951) gør C. W. Schultz-Lorentzen opmærksom

på følgende kendsgerning: »Nu er det jo klart, at det grønlandske folks møde med den hvide mand har haft en overordentlig stor betydning for det grønlandske folk ved at give det en række nye forestillinger og i det hele påvirke dets sind. Det gælder ikke mindst dets møde med kristendommen. Men hvis man regner med, at det grønlandske folk dermed har opgivet sin ejendommelighed, tager man fejl. Man behøver ikke at bore dybt, før det viser sig, at det gamle naturgrundlag stadig ligger fast under det grønlandske åndsliv. Det grønlandske folkesind er bevaret ofte som et mere eller mindre forborget lønkammer«.

Manuskriptet til »Fjældgængerens juleaften« findes på Det kongelige Bibliotek i København).

Knud Rasmussen Arkivet 5II
Manuskripter.
Diverse mss.

Og nu til historien.

Fjældgængerens juleaften

Min far var i mine drengeår præst over hele Nordgrønland, og på hans lange visitatsrejser fik jeg ofte lov til at følge med, om sommeren i båd, om vinteren i hundeslæde. Hver gang vi kom til en boplads, var det altid min største fornøjelse at gå fra hus til hus og lade gamle folk fortælle deres sære brogede oplevelser. Dengang var grønlænderne ikke et oplyst folk som nu. Der herskede rundt om megen overtro, der nok kunne kilde en eventyrlysten drengs fantasi. Dette var navnlig tilfældet ved de små afsides liggende bopladser, der lå langt fra landets danske islæt og ofte havde deres egen upåvirkede forestillingskreds. På en sådan rejse kom jeg engang ind til et hyggeligt ægtepar, der levede ganske alene i et lille velholdt hus. Jeg bragte kaffe og tobak til dem, og mine små gaver gjorde en sådan lykke, at manden straks fik munden på gлед. Han behøvede ikke lange indledninger, men sprang lige ind i det, der lå ham mest på hjerte, og jeg skal nu i det følgende prøve på at gengive hans historie med hans egne ord, der gjorde et uudsletteligt indtryk på mig. Han fortalte:

»Jeg har altid været en særling, en ensom mellem mennesker, og især i min ungdom havde jeg et vanskeligt sind, som let kom i stor bevægelse; men nu er det jo engang sådan her i livet, at selv de, der helst bør blive alene, kan komme til at længes efter et menneske, som de ligesom kan have for sig selv – og mig gik det da heller ikke bedre. Dette er de ensommes skæbne. Jeg forelskede mig

og blev gift med Bolette, og sådan som du ser os nu, havde vi det også de første år. Vi var glade, og glade for hinanden, og der lød ofte latter i vort hus; men jeg bevarede min sære natur og brød mig ikke om at se mennesker hos os, og denne særhed slog snart vor glæde i stykker. Jeg forstod ikke, at mennesker behøver mennesker, og derfor var vi heller aldrig med, når vore bopladsfæller samledes til fest. Således ville jeg helst have det; men det gjorde Bolette bitter.

Små onde og giftige ord graver sig dybt ned i et sind, og de kan blive ved med at svie som sår, der ikke vil læges, og de små bitte stikkende ord blev Bolettes våben mod min særhed. På den måde voksede der et tomt rum op mellem os, og vi åbnede kun munden for at snerre. Vi gik op ad hinanden i vort lille hyggelige hus, men havde mistet evnen til at tale sammen.

En aften kom jeg sent hjem fra sælfangst, og idet jeg halede en stor sæl ind og lod den rulle ud på gulvet, gav Bolette den en spark og uden hidsighed; men med slukkede øjne hviskede hun disse ord i ansigtet på mig: »Hvad slider vi for? Hvorfor al denne velstand? Alt dette kød, der bringer vore bopladsfæller glæde, fylder mig med lede. Det ville slet ikke gøre mig ondt, om du en dag blev helt bortel!« Sådan faldt hendes ord, og så gav hun sig ganske roligt til at flænse sælen. Jeg sagde ikke et ord; men lod som om jeg uden at bryde mig om den mad, der ventede på mig, blot lagde mig tilrette på briksen og faldt i søvn; men intet var mig fjernere end søvn. Jeg lå med lukkede øjne og havde taget min beslutning. Jeg ville være fjældgænger.

Ser du, jeg er nu en gammel mand. Dengang jeg var ung, havde vi heroppe mange gamle skikke, der nu kun er eventyr. Dengang var det god sædvane, at en mand, når hans kone sårede ham med hånsord, blev fjældgænger, *qivitoq*, som vi kaldte det. En tidlig morgen lod han som om han som sædvanlig gik på fangst, og så blev han borte for aldrig mere at vende tilbage. Som en skuffet og såret mand forlod han menneskenes bopladser for at leve ganske alene ude i de vældige ødemarker. Han fandt sig en fjældhule som ly for vejr og vind, og her blev han så, – indtil hans syge sind kaldte ham endnu længere bort fra menneskene. Vi havde den tro, at fjældgængere, der var bukket under for vrede tanker, hurtigt kom i forbindelse med fjældenes onde ånder og hjalp til, at deres ånd blev helt formørket. De blev selv onde ånder. De lærte at løbe, så de kunne løbe alt slags vildt op, selv de hastigt flygtende rener. Deres legeme blev et andet, kom under mørkets kræfter, og deres kød og blod blev uden vægt. Blot de strakte det ene ben frem og bøjede det andet tilbage, kunne de hæve sig fra jorden og flyve hen over de højeste fjældtoppe. Da begyndte også deres hud at skrumpe ind og blev sort ganske som hos dødninge, og deres evige sjæl sled i deres muskler for at komme klar af forvandlingen, og de kunne mærke, hvorledes tungen svulmede op i munden på dem, så de snart ikke længere kunne tale, men kun skrigte hæst som den mørkets fugl, der er ravnen. Men midt i al den tilintetgørelse af alt det menneskelige i legemet var det en ubrydelig lov – selv for fjældgængere, at de, inden de

mistede evnen til at tale, skulle vise sig for et menneske – skulle stå for det som en skræk og advarsel, at ingen flere skulle følge deres eksempel. Dette skulle være deres sidste menneskelige handling, at de skulle give sig til kende og fortælle, hvem de var, og hvorfor de havde forladt deres medmennesker. Så snart dette var gjort, kunne de vende tilbage til deres hule og gøre sig rede til deres sidste rejse. Den gik mod nord – alle landes yderste grænse mod nord, hvor der herskede evigt mørke, og hvor alle fjældgængeres jordiske rester holdt til i uro og hvileløs flugt som nordlysflammer, der æder sig selv.

En sådan fjældgænger ville jeg være, og det skulle være min hævn over min kone og hendes sårende ord. Ja, min egen hævn over mig selv, fordi jeg ikke forstod at være et menneske.

Jeg traf mine forberedelser, fandt mig en hule langt langt fra menneskenes veje, samlede alt det, jeg havde brug for, inden jeg kunne gå over til luftens ånder, og så forsvandt jeg en morgen ganske tidlig for aldrig mere at vende tilbage. Jeg tog afsked med Bolette, mens hun sov, og jeg, som troede mig hærdet af ondskab, blev pludselig så bevæget over at mærke hendes sunde varme ånde, at jeg nær var bristet i gråd. Uvilkaarligt slog jeg korsets tegn over hendes pande, for at jeg ikke skulle smitte hende med min syndige beslutning. Jeg ville gå ud af mit hus som en kristen – og først ude skulle jeg fornægte den hellige dåb, jeg havde modtaget som barn.

Så løb jeg – løb alt, hvad jeg kunne ind over land. Det var hen på efteråret netop på den tid, hvor den første sne

Juaana Geisler - 84.

Jeg havde troet at i det øjeblik jeg fik mine ønsker opfyldt og blev alene, ensom og alene for alvor og uopretteligt, da ville også mine tanker blive lette, — og jeg ville føle al den frihed i mig, som hele livet havde været min længsel; men alt dette gik mig ganske forbi. Min byrde, som jeg havde på nakken, sved i min hals og skulder, og jeg som ellers aldrig plejede at føle træthed, sank næsten i knæ og gik nu som en gammel udmattet mand op mod den fjældhule i fjordbunden lige ved indlandsisen, hvor jeg havde besluttet mig til at leve.

Ak — besluttet mig til at leve! Hvad er beslutningen, når det gælder liv, menneskeliv? Det forstår du ikke, og skal du heller ikke forstå, for du er kun en

var faldet, og tyndisen lå mørkegrå og våd over havet. Jeg besteg et højt fjæld ud mod isfjorden nordøst for vor boplads. Netop som jeg nåede dets top, stod solen op. De store stejlrandede isfjælde voksede ud af lyset, og solrødmen, der lå inde over indlandsisen, varslede en smuk dag. Jeg havde altid holdt af at færdes i dette land, som mine øjne og min uro aldrig havde kunnet få nok af; men nu da jeg havde forladt Bolette, mit hus og min boplads for helt at vende tilbage til denne natur, der altid havde fået mig til at undgå mennesker, da var det, som om al dens skønhed og magt gled ud af mit sind. Lyset skar mig i øjnene, og solrødmen lå pludselig tungt over bræen og fik en lugt af blod.

Juaana Geisler - 84.

dreng. Det, som jeg gennem dig i aften vil forsøge at gøre begribeligt for alle dem, der måske kan have brug for at høre det af en lykkelig mand, der engang bildte sig ind, at mennesker uden videre kan løbe bort fra det menneskelige samfund og gøre sig fri, – er dette, at det menneskelige sind slet ikke kan gøre sig fri og flage ud til den indbildte frihed mellem fjældtinder, hvis, hvis – – – forstår du? Det er sagt med et ord: Samvittighed.

Jeg blev virkelig fjældgænger og gjorde det store spring ud til den store frihed, der viste sig at være et tomt rum, i det øjeblik jeg bildte mig ind, at jeg var frigjort fra de forpligtelser, som min boplads pålagde sine mænd. Alle mine glæder forsvandt – og min stolthed, som jeg troede, at Bolette havde krænket, den – ja, den blev helt borte fra mig. Hvad jeg fortæller dig er vederheftig sandhed, som du kan få bekræftet hos alle dem, der kender min historie. Jeg levede tre måneder som fjældgænger, og i al den tid savnede jeg intet, for jeg var en dygtig fanger; men jeg kunne ikke finde mig selv. Jeg kunne ikke genkende mig selv i alle de jagtglæder, jeg var søgt ud til. Jeg var bleven en anden.

En vældig bjergryg skilte mig fra min gamle boplads. Mod øst havde jeg den hvide indlandsis med den vig af fjorden, som vi kalder for »den hvide evige is«.

Vi så mange sæler, og det hændte, at mine fangstkammerater undertiden kom indover, dog aldrig så langt, at de så mine fodspor. Mod vest på den anden side fjældene lå store sletter og søer, et mildt og frodigt landskab der dannede oplandet for min boplads. Her plejede

jeg at gå på rypejagt al den tid, jeg kunne huske tilbage. Jeg havde aldrig tænkt over, hvor smukt her var. Nu greb jeg mig selv i ofte at bestige en fjældtop, hvorfra jeg havde udsigt over sletterne og søerne, og jeg længtes derned, men kunne ikke komme der.

En dag kom jeg op i friske bjørnespor, som jeg fulgte. Det var en stor bjørn, og havde det været i gamle dage, ville jeg have skælvet af jagtiver. Nu løb jeg uden spænding, sikker på at jeg ville nå den, – og da jeg så endelig skød den, satte jeg mig ganske ligeglad ved siden af det store bytte. Ingen jagtglæde fik mit hjerte til at banke. Var det, fordi jeg ikke havde nogen at jage for og kun var mig selv? Det samme hændte mig på en rensjagt inde på en *numataq* ved indlandsisen. Rensdyr har altid været mit kæreste vildt. At se disse langbenede spænstige dyr blæse hen over en slette i skræmt flugt eller græsse intetanende på en fjældskråning – har altid for mig været en oplevelse, jeg bagefter kunne drømme om; men nu hvor jeg så en folk på ti dyr, bredtakkede, sværbringede tyre og lette pelsblanke køer med deres halvårige kådt-springende kalve, – så nedskød jeg ganske uden sindsbevægelse en tre-fire stykker og gad knapt få dem, og det skønt jeg vidste, at de på denne årstid havde fedtsvøbte hjerter og lækker talg hen over ryggen.

Hvad gik der af mig? Var denne min døde jagtglæde den første begyndelse til min forvandling? Var jeg ved at blive en fredløs ånd i fjældene? En, der snart ikke var menneske mere? Og en forfærdelig angst greb mig. Skulle jeg snart til at skrike som en ravn?

Juaana Geisler -84.

Fra det øjeblik denne tanke var slået ned i mig, fik jeg en væmmelse for al spise. Madglæden, der havde opfyldt mine aftener, når jeg træt efter en dags omflakken tændte mit bål, var bleven til lede. Og nu tænkte jeg kun på at komme hjem igen, tilbage til mennesker; men ville de have mig iblandt sig nu? Ville de ikke flygte for fjældgængerer?

Jeg havde ikke talt dagene, jeg havde været borte; men jeg følte, at jeg allerede var blevet en gammel mand. I de lange nætter lå jeg og fantaserede om alt det, jeg ville gøre, og i den korte dag gik jeg ikke mere på jagt. Jeg havde mistet lysten. Solen var borte. det var polarnat og mørke helt ind i min sjæl.

En nat havde jeg haft et mareridt. Jeg drømte, at jeg var ved at miste evnen til at tale, og jeg vågnede ved, at jeg udstødte et langt og skrigende ravneskrig. Jeg tumlede ud af min fjældhule, og uden at have taget nogen beslutning, løb jeg over mod fjældpasset, der førte ned til sletterne bag min gamle boplads.

Det var månelys aften, og det blev nat og dag og aften og nat igen. Snart løb jeg, snart hvilede jeg ud i kapgang. Omsider nåede jeg vej, fastkørt slædevej, og nu var det, som om jeg ikke kunne løbe hurtigt nok. Det var blikstille; men himlen var bleven overtrukket, og det småsneede. Således kunne jeg komme frem til bopladsen uden at blive set, blot

Juaana Geisler -84.

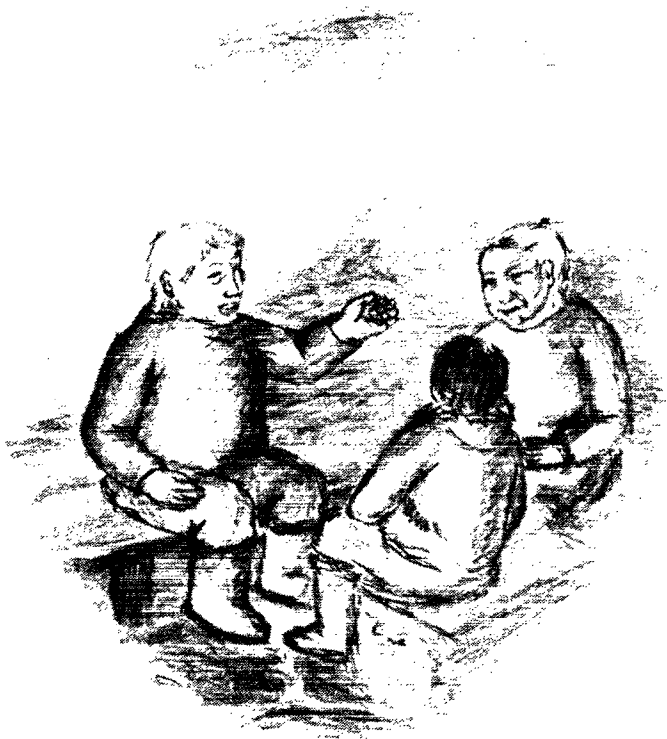
jeg var forsigtig, og det, jeg ville, var at se mit eget hus, – om Bolette skulle være der, eller om det var ubeboet.

Lige ved vor boplads var der ind over land, et lille fjæld vi kaldte for Udsigten. På toppen var der en mandshøj varde, og skjult bag den kiggede jeg ind over husene. Det var endnu mørkt, men hen

på morgenen. Vinduerne skinnede som små stjerner, og det var det eneste, jeg kunne se; men dette bud om liv og mennesker, andre mennesker, fik tårerne frem i mine øjne. Og nu – – hvad var det? Jeg skimtede svagt en klynge mennesker, der kom gående og standsede ved et hus, hvor de gav sig til at synge:

nålagkap ornigpai
silamiut
ánáukumavdlugit
nunamiut
erdloqingâlersut — — —

Og Herren kom til
verdensboerne
for at frelse
jordens mennesker,
der led ondt.

Det var julenat, og dette var den gamle julesalme, som de plejede at gå rundt og synge uden for husene, hus efter hus, hele natten. Dette var for meget for mit trætte sind. Jeg ville skribe af glæde, men kunne ikke. Jeg ville løbe ned til dem og give mig til kende, men turde ikke. Hele natten blev jeg liggende bag varden og holdt mine øren åbne for de dejlige, friske stemmer og ordene, der smeltede alt mit stivsind bort i en stor og dyb bevægelse.

Først da det blev lyst, gav jeg mig til

kende. Straks blev man bange for mig og vidste ikke, hvordan man skulle tage imod mig; men jeg, jeg råbte ned over min boplads, så højt jeg kunne: »I julens hellige navn, tag imod mig! Jeg er kun en, der fortryder og nu gerne vil hjem.«

Ved disse mine ord kom Bolette løbende op imod mig, og et øjeblik efter gik vi grædende, men lykkelige ned mod vort lille hus.

Og her ender min historie. Menneskene skal skønne på, at de har hverandre. Det er ikke godt at være ene!